

Sprawiedliwość naprawcza i jej zastosowanie w praktyce¹

I. Wstęp

Sprawiedliwość naprawcza (*restorative justice*) to filozofia odpowiedzialności karnej rozpowszechniona w latach 70. XX w. w Kanadzie, Norwegii i Anglii na gruncie rozczarowania koncepcją sprawiedliwości retributywnej oraz resocjalizacyjnej. Dostrzegając nieefektywność i wysokie koszty resocjalizacji przeciwstawiono jej model oparty na rozwiązywaniu konfliktów przez przekazywanie ich z rąk państwa do gestii samych jego stron². Zakładano, że tylko w taki sposób mogło dojść do realnego naprawienia szkody i wygaszenia konfliktu zaistniałego po dokonaniu przestępstwa.

T.F. Marshall definiuje sprawiedliwość naprawczą jako proces, w którym spotykają się wszystkie strony związane z konkretnym przestępstwem, aby wspólnie rozstrzygnąć, jak zaradzić jego skutkom i ich następstwom³. Zdaniem *M. Wrighta* sprawiedliwość naprawcza zmierza przede wszystkim do wyrównania krzywdy powstałej w wyniku czynu przestępczego, w szczególności przez umożliwienie lub wymaganie, aby sprawca podjął działania naprawcze, zaś ofiara uczestniczyła w dyskusji ze sprawcą na temat formy zadośćuczynienia⁴. *W. Zalewski* uważa natomiast, że podstawowym założeniem sprawiedliwości naprawczej jest budowanie reakcji na przestępstwo w konfiguracji sprawca – ofiara – wspólnota. Chodzi bowiem o stworzenie adekwatnej reakcji na społeczny charakter przestępstwa⁵.

Koncepcja *restorative justice* wpłynęła na dzisiejszy system wymiaru sprawiedliwości w sposób wręcz rewolucyjny. Do istotnego udziału w procesie karnym, który skupiony był dotychczas wyłącznie na sprawcy i przestępstwie, dopuszczono w końcu ofiarę przestępstwa – można by rzec, że dokonano jej upodmiotowienia. Zwrócono uwagę, że często nie jest

¹ Artykuł jest analizą zagadnienia „sprawiedliwość naprawcza i jej zastosowanie” na podstawie badań aktowych przeprowadzonych w wydziałach karnych krakowskich sądów rejonowych.

² *J. Consedine*, *Sprawiedliwość naprawcza*, Warszawa 2004, s. 31–32.

³ *B. Czarnecka-Działuk, D. Wójcik*, *Mediacja w sprawach nieletnich w świetle teorii i badań*, Warszawa 2001, s. 14.

⁴ *Ibidem*, s. 15.

⁵ *W. Zalewski*, *Sprawiedliwość naprawcza. Początek ewolucji polskiego prawa karnego?*, Gdańsk 2006, s. 184.

możliwe zrealizowanie celów postępowania, jeżeli właściwym stronom konfliktu nie stworzy się możliwości porozumienia, dojścia do źródeł przestępstwa, zrozumienia motywów postępowania, wyrażenia skruchy. Zrozumiano, że proces karny nie może pomijać rzeczywistych potrzeb ofiary, jej naturalnego prawa do wpływania na przebieg i rezultat procesu.

Koncepcja sprawiedliwości naprawczej proponuje kilka metod rozwiązywania konfliktów, tj. mediacje, konferencje, koła pojednawcze, negocjacje⁶. Wszystkie zakładają spotkanie ofiary ze sprawcą, dialog, uzgodnienie warunków reparacji i wyciągnięcie wniosków na przyszłość. Nie wszystkie jednak znalazły miejsce w polskim procesie karnym.

Mediację można zdefiniować, jako dobrowolne porozumienie między pokrzywdzonym a sprawcą w celu naprawienia wyrządzonych szkód materialnych i moralnych przy pomocy bezstronnej i neutralnej osoby, jaką jest mediator⁷. Do polskiego prawa wprowadzono ją kodyfikacją karną z 6.6.1997 r.⁸, zaś przez następne lata dochodziło do swoistej ewolucji regulacji prawnej, mającej na celu umożliwienie jej szerszego stosowania. W postępowaniu mediacyjnym upatrywano ogromną szansę dla wymiaru sprawiedliwości, zwłaszcza dla przyspieszenia i obniżenia kosztów procesu. Ponadto miała ona przynieść wymierne korzyści dla samych stron konfliktu, a więc sprawcy i ofiary. Jednak czy w istocie tak się stało? Czy idea sprawiedliwości naprawczej i jej metody znalazły szerokie zastosowanie w praktyce? A jeżeli nie, to z jakich przyczyn? Czy tam, gdzie instytucję mediacji stosowano, okazywała się ona jedynie nieskutecznym wymysłem w realizacji utopijnych haseł *restorative justice*? A może na przeszkodzie stanęły niewiedza lub pełne nieufności i niechęci poglądy sędziów oraz stron postępowania?

W niniejszym artykule spróbujemy odpowiedzieć na powyższe pytania i opierając się na danych dotyczących działalności orzeczniczej krakowskich sądów rejonowych opiszemy rzeczywistą kondycję, istniejącej w Polsce już ponad 15 lat, instytucji mediacji w sprawach karnych.

II. Wyniki badań aktowych przeprowadzonych w wydziałach karnych krakowskich sądów rejonowych

1. Metodologia badań

Niniejszy artykuł w znacznej mierze powstał na podstawie badań aktowych przeprowadzonych przez autorów w wydziałach karnych krakowskich sądów rejonowych, a zatem w pierwszej kolejności zasadne będzie krótkie przedstawienie założeń oraz etapów prowadzących do uzyskania informacji przedstawionych w dalszej części.

Za pośrednictwem Kierownika Działu Praktyk i Spraw Aplikantów Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury zwróciliśmy się do Prezesów Sądów Rejonowych w Krakowie z wnioskiem o udostępnienie wykazów 'K' i 'MED' w celu odnotowania sygnatur akt, w których wydano postanowienie o skierowaniu sprawy do postępowania mediacyjnego

⁶ A. Muszyńska, Naprawienie szkody wyrządzonej przestępstwem, Warszawa 2010, s. 10.

⁷ A. Rękas, Mediacja w polskim prawie karnym, Warszawa 2004, s. 3.

⁸ Ustawa z 6.6.1997 r. – Przepisy wprowadzające Kodeks postępowania karnego (Dz.U. Nr 89, poz. 556 ze zm.).

Więcej informacji na stronie wydawcy

<http://www.ksiegarnia.beck.pl/czasopisma-adr-arbitraz-i-mediacja-kwartalnik>